

Algimantas KAMIČAITIS

Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, naudojamos Tarptautinės medžioklės ir gyvūnijos apsaugos tarybos (CIC) patvirtintos medžioklės trofėjų vertinimo formulės. Ir tik nedaugelis medžiotojų bei medžioklės ūkio specialistų žino, kad šios formulės nėra nei pačios seniausios, nei vienintelės - yra ir kitų medžioklės trofėjų vertinimo sistemų, kurių tikslas toks pat, - palyginti įvairius trofėjus, nustatyti svarbiausius jų išsivystymo ypatumus ir įvertinti biologinę reikšmę.

Dar praėjusiam šimtmetyje pradėta sisteminti medžioklės trofėjų matavimo duomenis. 1892 m. Londono preparatorius Rowland Ward (Roulendas Vordas) išleido knygą „Records of Big Game“ („Didžiųjų žvėrių rekordai“). Joje aprašyti trofėjai, pasiekę tam tikrą lygį. Tą nuostatą vėliau perėmė visos vertinimo sistemos. Nors į pastarąją knygą buvo įtraukti visų žemynų medžioklės trofėjai, tačiau daugiausia dėmesio buvo skirta Afrikos žvėrimis. Ši knyga neprarado savo reikšmės iki šiol - ji papildoma ir leidžiama iš naujo. 1995 m. išėjo dvidešimt ketvirtas jos leidimas.

Nors Europoje jau seniai rengiamos medžioklės parodos, tačiau trofėjai ilgą laiką buvo vertinami subjektyviai, pagal estetinius kriterijus. Tik 1894 m. trofėjų apžiūroje Grace (Austrija) pirmą kartą taurių elnių ragai buvo vertinami pagal grafo Merano pasiūlytą formulę, pagal kurią ragų ilgio bei apimčių matmenys nulemdavo įvertinimą balais. Medžiotojas ir Budapešto zoologijos sodo

direktorius Herbertas Nadleris šią formulę patobulino ir ji buvo plačiai taikoma Europoje nuo 1927 iki 1937 m., kol Tarptautinė medžioklės taryba nepriėmė naujos, taip vadinamos Prahos formulės. Tiesa, naujoji formulė turėjo daug oponentų ir 1955 m. CIC Kopenhagos konferencijoje buvo nutarta lygiagrečiai taikyti tiek naująją, tiek Nadlerio formules. Naująją vertinimo formulę CIC dar patobulino 1952 m. Madride. Madrido konferencijoje buvo patvirtintos beveik visų žvėrių trofėjų vertinimo formulės. Įdomu, kad dar 1971 m. Pasaulinėje medžioklės parodoje Budapešte taurių elnių trofėjai buvo vertinami dvejopai - pagal Nadlerio ir pagal Madrido formules.

Šiaurės Amerikos Boone & Crockett Club 1932 m. išleido Šiaurės Amerikos rekordų knygą („Records of North American Big Game“). Šioje knygoje panaudota labai paprasta Šiaurės Amerikos žvėrių trofėjų vertinimo sistema. Tačiau praktika parodė, kad pernelyg paprasta sistema neatspindi įvairiapusio trofėjų sudėtingumo. Todėl lygiagrečiai buvo kuriamos dvi naujos trofėjų vertinimo sistemos, panaudotos sudarant iki šiol naudojamą, 1949 m. sudarytą, vertinimo sistemą. Jau 1952 m. CIC perėmė Boone & Crockett Club trofėjų vertinimo formules, nieko nekeisdama, tik matuodama centimetrais, o ne coliais.

Pati jauniausia trofėjus vertinanti organizacija - SCI (Safari Club International) įsikūrė tik 1971 metais, jau 1977 m. išleido pirmąją rekordų knygą („Record Book of Trophy Animals“). SCI trofėjų vertinimo formulės buvo kuriamos tose šalyse, kuriose daugiausiai medžioklės amerikiečiai.

SCI vertinimo dokumente įrašoma ne tik medžiotojo, bet ir vadovo pavardė, nurodoma, kokiomis priemonėmis žvėris sumedžiotas, - sudaromi atskiri sąrašai nušautų strėle arba senoviškais, per vamzdžio laibgalį užtaisomais šautuvais. Be to, SCI formulės apima ir Pietų Amerikos bei Naujosios Zelandijos ir Indonezijos žvėris. Iki tol šių šalių medžioklės trofėjai buvo vertinami pagal gana sudėtingas Douglas formules.

Tačiau SCI trofėjų vertinimo sistemos populiarumo svarbiausios priežastys - labai paprastos matavimo taisyklės. Jau išleistos keturios knygos apie Europos žvėrių medžioklės trofėjus, ruošiami penktoji.

Manau, kad ir Lietuvos medžiotojams, ypač medžiotojams-selektininkams bei medžioklės trofėjų ekspertams, reikėtų žinoti apie atskiras medžioklės trofėjų vertinimo sistemas.

Susipažinkime su trijų populiariausių Lietuvos žvėrių rūšių - taurio elnio, stirnino ir šemo - trofėjų vertinimo pagal CIC, Rowland Ward ir SCI sistemomis.

Pirmiausia tikslinga žinoti bendriausias matavimo taisykles:

CIC

1. Visi matavimai atliekami plienine matavimo juosta, skriestuvu, slankmačiu arba žerklėmis.

2. Matavimo tikslumas: 1 mm matuojant centimetrais ir 0,1 mm matuojant milimetrais.

3. Sveriant kilogramais svoris nustatomas 0,001 kg tikslumu, gramais - 1 g tikslumu.

4. Nenormalūs trofėjai pagal CIC sistemą nevertinami.

5. Specifiniai matavimai kiekvienai žvėrių rūšiai nurodomi prie formulių.

Rowland Ward

1. Visi ilgio matmenys nustatomi plienine matavimo juosta arba specialia Rowland Ward matavimo viela.

2. Nuo sumedžiojimo iki įvertinimo turi praėti mažiausiai 60 dienų, kad natūralūs trofėjaus pakitimai po sumedžiojimo būtų jau užsifiksavę.

3. Visi matavimai atliekami 1/8 colio tikslumu (1 colis=2,54 cm, 1/8 colio=0,32 cm). Leidžiama matuoti centimetrais, o vėliau perskaičiuoti coliais.

4. Trofėjus su pažeista kaukole leidžiama vertinti tik oficialiems Rowland Ward ekspertams. Tuo norima neleisti, kad trofėjų vertė būtų nepagrįstai padidinta.

5. Trofėjai, turintys didelį ragų, ilčių ar pan. skirtumą, vertinami su atitinkama pastaba, prie trofėjaus lapo pridėdant nuotrauką.

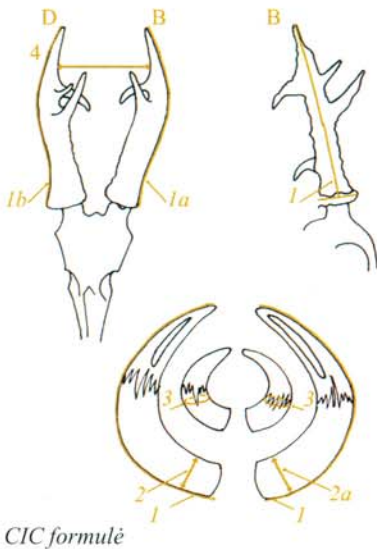
SCI

1. Visi matavimai atliekami plienine matavimo viela arba matavimo juosta. Matuojama colio aštuntosios dalies tikslumu (kaip Rowland Ward).

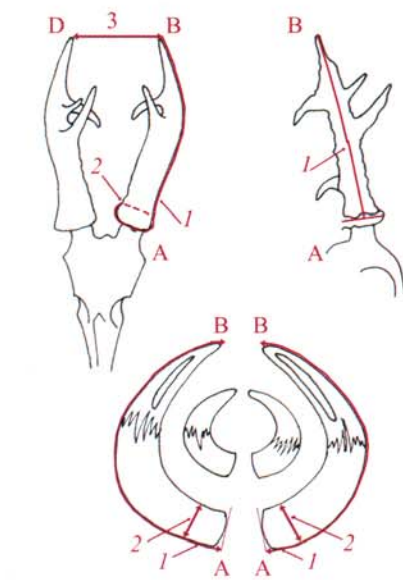
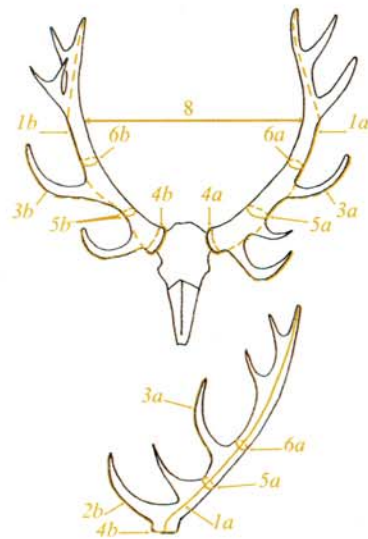
2. Trofėjai matuojami tuojau po sumedžiojimo. Tačiau jei trofėjus priklauso pirmajam dešimtukui, komisija jį dar permatuoja, praėjus 60 dienų.

3. Prie kiekvieno į knygą įtraukiamo trofėjaus vertinimo lapo pridėdama nuotrauka.

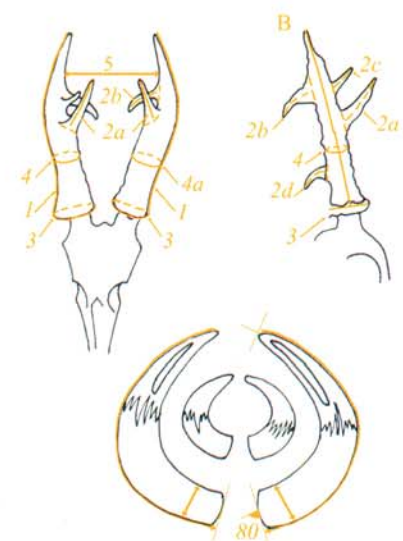
4. Pažeisti trofėjai vertinami kaip Rowland Ward sistemoje.

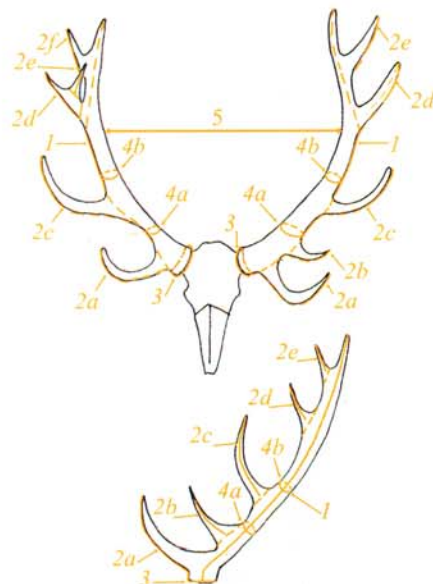
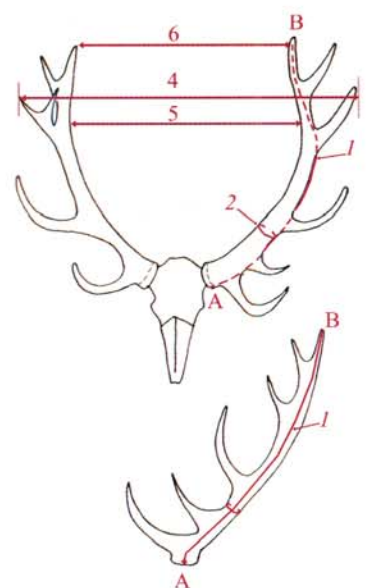
CIC formulė

Rowland Ward formulė

SCI formulė

TAURIOJO ELNIO RAGŲ VERTINIMAS

CIC formulė

Matavimai/Balai

- 1a. Kairiojo rago ilgis
Vidurkis (cm) x 0,5
- 1b. Dešiniojo rago ilgis
Vidurkis (cm) x 0,25
- 2a. Kairiosios akinės šakos ilgis
Vidurkis (cm) x 0,25
- 2b. Dešinėsios akinės šakos ilgis
Vidurkis (cm) x 0,25
- 3a. Kairiosios pokarūninės šakos ilgis
Vidurkis (cm) x 0,25
- 3b. Dešinėsios pokarūninės šakos ilgis
Vidurkis (cm) x 1
- 4a. Kairiosios rožės apimtis
Vidurkis (cm) x 1
- 4b. Dešinėsios rožės apimtis
5a. Apatinė apimtis kairėje (cm) x 1
- 5b. Apatinė apimtis dešinėje (cm) x 1
- 6a. Viršutinė apimtis kairėje (cm) x 1
- 6b. Viršutinė apimtis dešinėje (cm) x 1
7. Svoris (kg) x 2
8. Skėstumas
9. Šakų skaičius (0-3) (1 šaka - 1 balas)

Priedai

- a) spalva (0-2 balai)
- b) perluotumas (0-2 balai)
- c) šakų galai (0-2 balai)
- d) tarpinės šakos (0-2 balai)
- e) karūna (0-10 balų)

Suma

Nuoskaitos (0-3 balai)

Galutinė suma

Paktiniai patarimai, kaip matuoti ir vertinti tauriojo elnio ragus:

1) pagal CIC formulę

Rago ilgis matuojamas išorine puse nuo rožės vidurio apačios iki ilgiausios šakos viršūnės karūnoje (juosta tiesiama rago šonu, ties viduriu, karūnoje, esant reikalui, prienama prie šakos - tik užpakaline jos dalimi).

Svoris fiksuojamas nupjovus viršutinį žandikaulį (per akiduobių vidurį), paliekant nosies kaulą. Jei palikta visa kaukolė, atmetama 0,7 kg.

Skėstumas matuojamas kaip didžiausias vidinis atstumas tarp kamienų (žemiau karūnos). Vertinama išvedant santykį su kamienų (ragų) ilgio vidurkiu: jei santykis neviršija 60%, balų neskiriama, tarp 60-70% - vienas balas, 70-80% - du balai, daugiau nei 80% - trys balai.

Vokiečių mokslininkai sudarė monogramą, pagal kurią, išmatavus kamienų apimtį viršuje ir pasvėrus, galima nustatyti įvertinimą balais.

Šiandieninis rekordinis tauris elnis sumedžiotas Bulgarijoje 1988 m. Jis įvertintas 273,6 balo. Būtina pabrėžti, kad šis trofėjus buvo eksponuojamas Lietuvos medžioklės trofėjų parodoje „Kaunas' 92”.

Absoliutus nepralenkstas tauriojo elnio rekordas - Moritburgo pilyje, esančioje netoli

Drezdeno, saugomi elnio ragai, įvertinti 298,25 balo. Anksčiau buvo visur rašoma, kad šis elnias apie 1700 metus buvo sumedžiotas Lietuvoje (!), tačiau dabar apie sumedžijimo vietą delikatai nutylima.

Lietuvoje rekordas pasiektas 1992 metais Alytaus rajone. Daugų girininkijos girininko Vytauto Šerpensko sumedžiotas elnio ragai įvertinti 241,59 balo. Dabar pirmoje vietoje - 247,46 balo įvertinti ragai tauriojo elnio, kuri 1997 metais Plungės raj. sumedžiojo Kazys Norkus.

Tiesa, tauriojo elnio ragai medaliais vertinami pagal atskirus ekotipus: škotiškasis, norvegiškasis, Vakarų Europos ir Rytų Europos taurieji elniai.

Lietuvos taurieji elniai priskiriami Rytų Europos ekotipui ir medaliais trofėjai vertinami taip:

- nuo 170 balų - bronzos medalis;
- nuo 190 balų - sidabro medalis;
- nuo 210 balų - aukso medalis.

2) taikant Rowland Ward formulę, tauriojo elnio ragai vertinami pagal vadinamąjį antrąjį metodą šešiais matmenimis

1. Ilgesniojo rago kamieno ilgis, išmatuotas išorine dalimi nuo rožės apačios iki ilgiausios karūnos šakos viršūnės (nuo A iki B).

2. Mažiausia ilgiausio kamieno apimtis tarp tarpinės ir pokarūninės šakų.

3. Šakų skaičius (nuo 2 cm ilgio).

4. Didžiausia išorinė skėtra (tarp atitinkamų abiejų kamienų šakų, stačiu kampu į kaukolės ašį).

5. Didžiausia vidinė skėtra tarp kamienų.

6. Atstumas tarp kamienų viršūnių.

Tačiau į knygą trofėjai įtraukiami ne pagal bendrą balų skaičių, bet pagal ilgesnio kamieno ilgį.

Rekordinis trofėjus - 1862 metais Kaukaze sumedžiotas elnio. Trofėjaus ilgesnis kamienas - 68 coliai (172,72 cm).

3) SCI tauriojo elnio ragus vertina pagal vadinamąją 20 formulę, patvirtintą 1993 metais.

Matavimai

Kairysis ragas I colis=1 balas

Dešinysis ragas I colis=1 balas

1. Kamienų ilgiai

2. Visų šakų ilgiai:

2a. akinės šakos

2b. tarpinės šakos

2c. priekarūninės šakos

2d-n. Karūnos ir kitos šakos, išskyrus į kamienų ilgį įeinančias šakas.

3. Rožių apimtis

4. Kamienų apimtis:

4a. tarp akinės ir pokarūninės šakų

4b. tarp pokarūninių šakų ir karūnų

5. Vidinė skėtra

Bendras balų skaičius

Ligšiolinis SCI rekordas priklausė Vengrijoje 1981 metais sumedžiotam elniui (362 balai); pagal naujausius duomenis, jau išmatuotas 439 3/8 balo įvertintas trofėjus.

STIRNINO RAGŲ VERTINIMAS

Pirmąją stirnino ragų vertinimo formulę 1927 metais sudarė Bygeris (Bieger). 1952 metais CIC ją šiek tiek pakeitė ir nuo tada ši formulė tebegalioja.

Matavimai/Balai

1a. Kairiojo rago ilgis

Vidurkis (cm) x 0,5

1b. Dešiniojo rago ilgis

2. Ragų svoris (g) x 0,1

3. Ragų tūris (cm³) x 0,3

4. Didžiausia vidinė skėtra 0-4 balai

Priedai:

a) spalva 0-4 balai

b) perluotumas 0-4 balai

c) rožės 0-4 balai

d) šakų viršūnės 0-2 balai

e) grožis, taisyklinga forma 0-5 balai

Suma (I ir II)

Nuoskaitos 0-5 balai

Galutinė suma

Ragai matuojami nuo rožės apačios iki ilgiausios šakos viršūnės.

Kaukolė sveriamą nupjauta, per akiduobės vidurį, su nosies kaulu. Esant visam viršutiniam žandikauliui, atmetama 90 gramų.

Metodas ragų tūriui nustatyti gana paprastas. Pasvėrus ragus, juos reikia panardinti į vandenį ir sverti jau panardintus. Gautas svorių skirtumas ir išreiškia tūrį kubiniais centimetrais. Maža skėtra (mažiau nei 30% vidutinio ragų ilgio) ir permelyg didelė skėtra (75%) balų negauna. Nuo 30 iki 35% - 1 balas; 35-40% - 2 balai; 40-45% - 3 balai; 45-74% - 4 balai.

Iki šiol geriausias stirminas buvo sumedžiotas 1982 metais Švedijoje, jis įvertintas 246,9 balo. Paskutiniu metu Anglijoje sumedžiotas stirminas, kurio ragai įvertinti net 252,7 balo (svoris 1,02 kg, tūris 421 cm³, ragų ilgis 24,8 cm). Tiesa, jo dar neįvertino oficiali CIC komisija. Geriausias Lietuvos stirminas sumedžiotas 1967 metais Kaišiadorių rajone; jis įvertintas 191,95 balo. 1999 metais Alytaus rajone sumedžiotas stirnino preliminarus įvertinimas 204,6 balo.

Pagal CIC sistemą bronzos medalis skiriamas nuo 105 balų, sidabro nuo 115, aukso nuo 130 balų.

Rowland Ward formulė

Stirnino ragai vertinami pagal taip vadinamą pirmą metodą, kuriam priklauso keturi matavimai:

1. Ilgesniojo rago ilgis, matuojamas išorine puse nuo apatinio rožės krašto iki

viršūnės (nuo A iki B).

2. Ilgesniojo rago rožės apimtis (C).

3. Skėtra - atstumas tarp viršūnių (nuo D iki B).

4. Šakų skaičius (lygių arba ilgesnių nei 2 cm).

Į knygą trofėjus įrašomas ne pagal bendrą balų skaičių, bet pagal ilgesniojo rago ilgį.

Rowland Ward knygoje užfiksuotas rekordas - 1976 m. Kaukaze sumedžiotas stirnino ragai. Ilgesniojo rago ilgis 14 7/8 colio (37,78 cm).

SCI formulė

Vertinama pagal metodą 21-T (tipiška) ir 21-NT (netaisyklingiems ragams). Ši formulė patvirtinta 1993 metais.

Matavimai

Kairysis ragas I colis=1 balas

Dešinysis ragas I colis=1 balas

1. Ragų ilgiai

2. Šakų ilgiai

2 a-n. (išskyrus šakas, kurių

ilgis įeina į ragų ilgio matavimą)

3. Rožių apimtis

4. Apimtis (mažiausia apimtis tarp

rožės ir pirmosios šakos)

5. Vidinė skėtra

Bendras balų skaičius

Matuojant šakas, pirmiausia išmatuojamos šakos, atitinkančios normalaus šešiašakio ragų formą (tipiškos), tada matuojamos papildomos netipiškos šakos.

Geriausias stirnino, įvertinto pagal SCI formulę, rezultatas - 62 6/8 balo.

ŠERNO ILČIŲ VERTINIMAS

CIC formulė

1937 metais Prahoje CIC priėmė Hiubnerio pasiūlytą vertinimo formulę, kuri 1952 metais Madride šiek tiek papildyta galioja iki šiol.

Matavimai/Balai

1a. Apatinės kairiosios ilties ilgis

Vidurkis (cm) x 1

1b. Apatinės dešinėsios ilties ilgis

2a. Apatinės kairiosios ilties plotis

Vidurkis (mm) x 3

2b. Apatinės dešinėsios ilties plotis

3a. Kairiojo galąstuvo apimtis (cm) x 1

3b. Dešiniojo galąstuvo apimtis (cm) x 1

Priedai

Už apatinės iltis (0-2 balai)

Už viršutinės iltis (0-3 balai)

Suma (I ir II)

Nuoskaitos

Nepakankamas nušlifavimo ilgis

Neproporcingumas, asimetrija ir kt. (0-10 balų)

Galutinė suma

Rekordinis šernas, įvertintas 158,2 balo, sumedžiotas 1986 metais Bulgarijoje. Lietuvos rekordinis šerno iltys įvertintos 142,8 balo ir užima dešimtą vietą pasaulyje. Šernas sumedžiotas 1989 metais Prienų rajone.

Rowland Ward formulė

Šerno iltys vertinamos pagal 5-ą metodą dviem matavimais:

1. Abiejų apatinių ilčių ilgis (išorine puse nuo A iki B).

2. Didžiausias apatinių ilčių plotis.

Į knygą trofėjai įrašomi pagal ilgesnės ilties ilgį.

Geriausias šiuo būdu įvertintas šernas sumedžiotas 1970 metais Bulgarijoje. Jo ilgesnė iltis siekia 15 colių (38,10 cm).

SCI formulė

Šerno iltys vertinamos pagal 12-ą metodą. Taip pat matuojamos tik apatinės iltys. Nuo 1993 metų matuojama 1/16 colio tikslumu.

Matavimai

Kairioji iltis 1 colis=1 balas

Dešinioji iltis 1 colis=1 balas

1. Apatinių ilčių ilgis

2. Apatinių ilčių plotis

Balų suma

Šiuo metodu įvertintos geriausios šerno iltys - iš buvusios Jugoslavijos (balų suma 26 2/16).

Išvados

Visos medžioklės trofėjų vertinimo sistemos turi savo teigiamų ir neigiamų pusių.

CIC vertinimo formulės gana sudėtingos, taikytinos įvairiems parametrų ilgiui, svoriui, tūriui. Nemažą reikšmę turi grožį charakterizuojantys balai. Jie skiriami subjektyviai. Be to, kai kurie parametrai, pavyzdžiui, svoris, gali labai kisti, todėl galutinai vertinama gali būti tik praėjus trims mėnesiams po sumedžiojimo. Tenka pripažinti, kad šios formulės neblogai atspindi biologinę trofėjaus išsivystymo kokybę.

Svarbu ir tai, kad sukaupti didžiuliai trofėjų matavimo bei vertinimo pagal CIC formules duomenų archyvai gerai atspindi vienos ar kitos žvėrių rūšies būklę, kokybines vystymosi tendencijas.

Labai paprasta, lengvai išmokstama taikyti Rowland Ward sistema, tačiau į rekordų knygą trofėjai įrašomi tik pagal vieną parametą. Vargu, ar toks supaprastinimas atspindi tokių sudėtingų trofėjų, kaip tauriojo elnio, briedžio, danielio ragų, realią vertę. Ši sistema labiau tinkama paprastesniems, kaip, pavyzdžiui, Afrikos antilopių trofėjams.

SCI sistemos tebėra naujos, nuolat keičiamos ir tobulinamos, todėl neįmanoma trofėjų palyginti. Kai kurios formulės taip pat pernelyg supaprastintos.

Vis dėlto Lietuvos medžiotojai turėtų žinoti ir apie šias sistemas, bent jau paviršutiniškai, o aukščiausios kvalifikacijos medžioklės trofėjų ekspertai - ir šiek tiek išsamiau (bent jau turėtų mokėti įvertinti Lietuvos žvėrių trofėjus pagal Rowland Ward ir SCI formules).

permatomi skydai. Žvėrimams keliauti iš vieno miško į kitus statomi specialūs žalieji viadukai: virš magistralių įrengtomis perėjomis naudojasi daugybė žvėrių.

Mums tokios priemonės kol kas brangios. Tačiau kol kas pradėkime nuo statistikos, kuri šiandien praktiškai neegzistuoja. Kadangi manome, kad geriausiai gyvūnus pažįstanti visuomenės dalis - medžiotojai, norime kreiptis į visus mūsų žurnalo skaitytojus: įsitraukite į keliuose žuvusių gyvūnų registraciją. Šis darbas nereikalauja papildomų išlaidų - keliaudami automobiliu jūs ir taip pastebite žuvusius gyvūnus. Užrašę faktus, jūs padėsite kaupti vertingą informaciją, kuri, tikėkimės, atvers kelią ir konkreitiems darbams. Mūsų redakcija lauks jūsų stebėjimų rezultatų iki lapkričio 1 dienos. Manome, kad iki to laiko nuvažiuosite ne vieną tūkstantį kilometrų ir pranešti tikrai bus apie ką. Savo stebėjimus surašykite į tokią lentelę:

Gyvūnų žūtis keliuose - visame pasaulyje didelė problema, kuriai spręsti skiriamas ne tik visuomenės, bet ir valstybių dėmesys. Šimtai tūkstančių keliuose žuvusių kiškių, dešimtys tūkstančių stirnų, daugybė barsukų, kurapkų bei fazanų - tokia beveik kiekvienos valstybės statistika. Švedijoje ir Suomijoje susidūrimų su transportu aukomis tampa briedžiai ir šiaurės elniai, Europos pietuose - taurieji elniai, nutrijos, šakalai.

Kiekviena šalis ieško savų būdų tokioms nelaimėms užkirsti: vienur keliai, ypač greitkeliai, aptverti aklina tvora, kitur rengiami

Data	Laikas	Maršrutas	Nuvažiauta km	Rasta žuvusių	Skaičius	Pastabos
00 06 25	8.00-9.00	Kaunas-Vilnius	95	Ežys	2	
				Kiškis	1	
				Kovas	1	

Apibendrintą informaciją paskelbsime mūsų žurnale, būtinai paminėdami informacijos teikėjus.

Selemono Paltanavičiaus ir Kęstučio Pėtelio nuotraukos